

בבא בתרא קל

משה שווערד

1. דף על הדף מסכת בבא בתרא דף קל עמוד א

במשנה: האומר איש פלוני יירשני במקום שיש בת וכו' לא אמר כלום שהתנה על מה שכתוב בתורה, ר' יוחנן בן ברוקה אומר וכו'. וברמב"ם (פ"ו דנחלות ה"א) כותב: אין אדם יכול להוריש מי שאינו ראוי ליורשו ולא לעקור הירושה מן היורש אף על פי שזה ממון הוא, לפי שנאמר בפרשת נחלות (במדבר כז, יא) והיתה לבני ישראל לחוקת משפט, לומר שחקה זו לא תשתנה ואין תנאי מועיל בה, בין שצוה והוא בריא בין שצוה והוא שכ"מ בין בבע"פ בין בכתב אינו מועיל ע"כ.

וביאר הגרי"ז מבריסק ז"ל, דאע"פ דקי"ל דכל תנאי שבממון קיים, מ"מ יש דין מסוים בירושה שאין תנאי מועיל בה משום שנאמר בה "לחוקת משפט" ע"כ.

אכן מבואר במשנה (דף קכ"ו ע"ב) דהיינו דוקא כשאמר בלשון ירושה, אבל אם נתן במתנה דבריו קיימים, ואפילו אם הזכיר בלשון ירושה ומתנה יחד מהני, הואיל ואמר גם לשון של מתנה...

2. דף על הדף מסכת בבא בתרא דף קל עמוד א

במשנה: ר' יוחנן בן ברוקה אומר אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימים. וכתבו הגרעק"א בהגהותיו לחו"מ ריש סי' רפ"א ונתיבות המשפט (שם סעיף ג') דהיינו רק במה שהאב מוחזק כבר, אבל במה שראוי לבא לו אח"כ אינו יכול עכשיו לשנות.

3. קובץ שעורים בבא בתרא אות תלג

בדינא דריב"ב דיכול להנחיל לכל מי שירצה, יש להסתפק אם אין הבן רוצה בנחלה זו, אם יכול האב להנחילו בע"כ כמו בירושה דממילא דיורש בע"כ.

4. קובץ שעורים בבא בתרא אות תלד

בשו"ת ר"ח אור זרוע סימן רל"ו כתב דשייך דין מישמוש בדינא דריב"ב, שאם אמר האב נכסי לפלוני בני ומת הבן בחיי האב ואח"כ מת האב בן הבן עומד במקומו, וזוהי הוכיח שם לענין כתובת בנין דכרין דבן הבן או בת הבן נוטלין אותה מדקאמר ר' נתן - קל"א - שניתם משנתכם כריב"ב אלמא דדיניהן שוין עיין שם. ונראה שזהו כדעת הר"ן דדינא דריב"ב שזה לדין ירושה, אבל לפי מ"ש בתוס' הרא"ש דדינו כדין מתנה נראה דלא שייך בזה דין מישמוש נחלה וא"כ בכתובת בנין דכרין אין בן הבן נוטלה.

5. שערים מצויינים בהלכה

ובן בין הבנים אם אמר יורש כל נכסיו דבריו קיימין. ואמרי' הטעם משום דכתיב "והיה ביום הנחילו את בניו", התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה, והיינו לעשות שאחד מבניו יירש הכל. וכתב במנ"ח (מצוה ת) דאינו עוקר דבר מה"ת, כיון דלא אמר פלוני בני אל יירש, רק אמר פלוני יירש, והוא יורש באמת, ויכול להורישו הכל. ועי' בשו"ע (חור"מ סי' רפא ס"ג). דמשמע נמי כן. וביאור הענין הוא, דאם אמר בלשון שלילי לא מהני, ואם אמר בלשון חיובי מהני, דגם הוא יורש מקצת ירושה, אלא שאביו מנחילו הכל. וע"ע

במנ"ח (מצוה תצז) שמסופק, אם יש למלך רשות למנות אחד מבניו הקטנים למלך במקום שיש גדול, דאפשר דכמו דקי"ל בירושה כר"י בן ברוקה דיכול להנחיל יורש בין יורשיו, א"כ התם נמי, או דילמא דהכא עכ"פ יורש הוא, אבל התם בן קטן במקום גדול אינו יורש כלל כו' ע"ש.

6. שו"ע חו"מ סימן רפא

(א) אין אדם יכול להוריש מי שאינו ראוי ליורשו, ולא לעקור הירושה מהיורש, בין שצוה והוא בריא בין שהיה שכיב מרע, בין על פה בין בכתב. לפיכך האומר: איש פלוני בכורי לא יטול פי שנים, איש פלוני בני לא יירש עם אחיו, לא אמר כלום. איש פלוני יירשני, במקום שיש לו בת, בתי תירשני, במקום שיש לו בן, לא אמר כלום, וכן כל כיוצא בזה. אבל אם היו לו יורשים רבים, כגון בנים רבים או אחים או בנות, ואמר כשהוא שכיב מרע: פלוני אחי יירשני מכלל אחיי, או: בתי פלונית ירשני מכלל בנותי, (או שריבה לאחד ומיעט לאחד) (טור) **דבריו קיימים**, בין שאמר על פה בין שאמר בכתב. אבל אם אמר: פלוני בני יירשני לבדו, אם אמר על פה דבריו קיימים. אבל אם כתב כל נכסיו לבנו, לא עשאו אלא אפוטרופוס, כמו שנתבאר בסימן רמ"ו:

7. קצות החושן סימן רפא ס"ק ג

(ג) דבריו קיימים. ונראה לי שדבריו קיימים כיון דהתורה נתנה לו רשות לעשות יורש בין היורשין למי שירצה א"כ הו"ל הוא היורש, ואינו יכול לחזור אח"כ ולומר שלא יירש כיון שכבר נעשה יורש כפי הסך שריבה לו אינו יכול למעטו בלשון לא יירש הריבוי, כיון דכבר נעשה יורש תורה זה שריבה לו והוא יורש גמור והו"ל מתנה על מה שכתוב בתורה. אבל אם ריבה לזה ומיעט לזה וחוזר מדבריו ומיעט לזה וריבה לזה בלשון ירושה, ודאי כיון דהשני ג"כ יורש יכול לחזור ולעשות יורש לזה הריבוי. ואפילו עשאו לאחד בין הבנים יורש בכולה יכול לחזור לעשות לשני יורש בכולה כיון דהשני ג"כ יורש, דהא לא מהני דבריו אלא מה שאמר פלוני בני יירש הכל, ומה שאמר השני לא יירש אין בדבריו כלום כמ"ש הטור (סעיף ב') בשם הרמ"ה (ב"ב פ"ח ס' ו') דכמאן דליתיה דמי, א"כ אחי שני נמי ראוי ליורשו ויכול לומר על השני יירש הכל, אבל לומר על אותו שכבר ריבה בירושתו בלשון לא יירש על הריבוי אינו יכול דכיון דכבר נעשה יורש הו"ל מתנה על מה שכתוב בתורה. אבל אם עדיין עוסקין באותו ענין וריבה לזה יכול לחזור ולומר לא יירש הריבוי, כיון דאפילו בקנין יכול לחזור כל זמן שעוסקין באותו ענין ומשום דפתאום נעשה א"כ ה"ה בזה, אבל בתר דסליקו מענינא תו לא יכול לחזור בלשון לא יירש אלא לעשות השני יורש ולהפוך דבריו בלשון ירושה וכמ"ש, וזה מבואר מתוך דבריו סימן רנ"ג סק"א ע"ש:

8. נתיבות המשפט [באורים] על שולחן ערוך חושן משפט הלכות נחלות סימן רפא סעיף א

[ג] ... והנה בקצות"ח [סק"ג] כתב דכשאמר יירש פלוני בני נעשה יורש דאורייתא ושוב אינו יכול לגרע כוחו בלשון לא יירש. ואישתמיטתיה הא שכתב הנמוקי יוסף [שם נ"ט ע"א מדפי הרי"ף] שיכול לחזור בו, משמע דחוזר בו לגמרי. וכן מוכח מהא דלא אמר [שם] בדף [קל"א] [קל"ג ע"א] דנ"מ בין אי זוכה בו משום ירושה לזוכה בו משום מתנה לענין אם חזר בו ואמר לא יטול אי מהני.

9. רשב"ם בבא בתרא דף קל/א

הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה - ... [1] ל"ש אם אמר פלוני בני יירש חצי נכסי לא שנא אם אמר יירש כל נכסי דבריו קיימין ...

10. ריטב"א על בבא בתרא דף קל/א

התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה. פי' בפשוטים בדדידהו משתעי קרא, [2] ונראין דברים דדוקא במחלק כל נכסיו אבל לא במקצת, שאל"כ מצינו מתנה במקצת שאינה צריכה קנין כשאמר בלשון ירושה למי שראוי ליורשו ואפי' באומר חצי נכסי לך, וזו לא שמענו בכל התלמוד, אלא ודאי כדאמרן, כנ"ל:

11. נתיבות המשפט [באורים] על שולחן ערוך חושן משפט הלכות נחלות סימן רפא סעיף א

[ב] דבריו קיימין. ה"ב"י [סעיף ב'] הביא דברי הנמוקי יוסף [ב"ב נ"ח ע"ב מדפי הרי"ף] שכתב בשם הריטב"א [שם ק"ל ע"א ד"ה התורה] דדוקא בכולה אבל במקצתה לא, דאל"כ מצינו מתנה במקצת מהני בלשון ירושה וזה לא מצינו בכולה תלמודא. ע"ש דמשמע מדבריו דהתורה לא נתנה רשות להנחיל רק בשעה שמחלק כל נכסים לכל בניו, אבל כשמנחיל מקצת נכסים לא נתנה לו רשות. ולפי דבריו אפילו קנין לא מהני במקצת בלשון ירושה, כיון דבלשון ירושה לא מהני קנין ובמקצת לא מהני לשון ירושה, ומהימיה שלא הביא דין זה המחבר ...

12. ריטב"א על בבא בתרא דף קל/א - רשימה 65 ממוסד הרב קוק

הביא הרע"א מתש' הרי"ף, ועי' ברי"ט אלגוי שלהי
בכורות בדעת הרמ"ה דמהני). ועי' בקצוה"ח בסימן
רפא סק"ג שכ' דל"מ חזרה בהנחלה דריב"ב, ולכא'
טעמו הוא דהוי הנחלה מתורת ירושה על חלק גדול
וכבר חל על המקבל שם יורש, אמנם דעת רבינו יונה
והרמ"ה ורבינו להלן קלא, א דמהני חזרה, וכ"נ
בנתיבות סי' רפא סק"ג, ועי' דס"ל דהנחלה דריב"ב
הוי כהקנאה בנכסים לכשימות המוריש ואז הוי ככל
קנין לאחר ל' דמהני חזרה, (וכ"כ בשעורי רבי שמואל
ז"ל אות פז), אמנם לפי זה שיטת רבינו סותרת, דכאן
ס"ל דהנחלה דריב"ב הוי מתורת ירושה, ולהכי ל"מ
על מקצת נכסים, ומ"מ ס"ל להלן דמהני חזרה,
ומוכרח בשיטת רבינו בתרי אופנים, או דס"ל דה"נ
הוי הנחלה בנכסים, ומ"מ ל"מ על מקצת נכסיו דאין
מתנה במקצת בלא קנין, ולהכי שפיר מהני חזרה, או
דס"ל דהוי הנחלה על שם יורש, אלא דלא חל עליו
שם יורש מחיים ומש"ה מהני חזרה, וכ"נ לשון הרמ"ה
באות קלו, ולהלן בפ' מי שמת אות קכד עי"ש, ונ"מ
בוה במנחיל לבת בין הבנות ואח"כ נולד הבן, די"ל
דאף דבשעת ההנחלה היתה יורשת, מ"מ כיון דחלות
ההנחלה חלה בשעת מיתה, ואז אינה יורשת, תו לא
יהני ההנחלה. 66 לעיל קיג, ב. 67 ועי' תוד"ה

13. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קל עמוד א

[ו] רד"ה הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה וכו' הלכך ל"ש אם אמר פלוני בני יירש חצי נכסי לא שנא אם אמר יירש
כל נכסי דבריו קיימין - מבואר ברשב"ם שגם בחלק מהנכסים שייך דין הנחלה דריב"ב. הריטב"א והנ"י
חולקים וס"ל שדוקא היכא דמחלק כל נכסיו איכא הנחלה דריב"ב, אבל במקצת נכסים ליכא הנחלה, שלא מצינו
שאפשר להקנות מקצת נכסיו ללא קנין. ומבאר הנה"מ [סימן רפא - ג] שכוונתו שגם אם יעשה מעשה קנין לא
יועיל הנחלה במקצת נכסים, דהתורה אמרה הנחלה ללא קנין וזה שייך דוקא בכל הנכסים.

ולכאורה היה אפשר לבאר סברתם משום שגדר הנחלה דריב"ב הוי עשית הבן ליורש ולכן הוי יורש על
כל הנכסים. מיהו ממה שכתבו שלא מצינו שאפשר להקנות מקצת נכסין ללא קנין, משמע שהוי דין נתינה
בנכסים, שאם הוי גדר של עשית יורש לא שייך להשוות להקנית נכסים [וכ"כ אילת השחר]. וכן משמע
מהא דהוכיח הנה"מ הנ"ל מדברי הריטב"א והנ"י שאפשר לחזור מההנחלה, ומזה ראייה שהוי דין בנכסים
כמש"כ לעיל.

ומוכח מהריטב"א והנ"י שהנחלה דריב"ב א"צ קנין, אבל שיטת הר"י מיגש [בשיטה קלא א] והרשב"א [קלא
א] שהנחלה דריב"ב בעי קנין, [וה"מ בבריא אבל בשכיב מרע א"צ קנין אחרי שרבנן תיקנו שדבריו ככתובים
ומסורים עיין להלן קלא. אות א]. והרשב"א מביא ראייה מהא דלא מהני מתנת שכיב מרע במקצת ללא קנין,
וקשה היכא דאמר למי שראוי לירש נכסי לך יועיל מדין ירושה [מדין הנחלה דריב"ב], אלא ראייה שבעי קנין.
ומבאר ר' שמואל [אות קט] דהריטב"א לשיטתו סובר [קלא א] שא"צ קנין ולכן מוכיח שהנחלה בעינן שיחלק
כל נכסיו. והרשב"א סובר שמהני הנחלה במקצת נכסים, ולכן מוכיח שבעינן קנין.

14. שעורי ר' דוד מסכת בבא בתרא דף קל עמוד א

תרכא) אי ע"י הנחלה דריב"ב פקע דין יורש שיש לו מצד עצמו מתני' האומר איש פלוני וכו', ר' יוחנן בן ברוקה אומר אם אמר על מי שראוי ליורשו, דבריו קיימין וכו'. ועיין בראשונים, דהא דמהני שלא יירשו האחרים, היינו משום שכבר אין להם מה לרשת, כיון שהנחיל לזה כל הנכסים.

ויש להסתפק האם ע"י הנחלתו פקע גם ממנו עצמו זכות ירושה דיליה, ויורש רק מכח הנחלה דריב"ב, או דרך ניתוסף לו עוד דין ירושה על השאר מדריב"ב, אבל לא פקע מיניה דין יורש שיש לו מצד עצמו.

ויש לדון כן, בין אי הנחלה דריב"ב הוי רק בנכסים, ובין אי עושהו ליורש. דאי הוי הנחלה בנכסים, יש להסתפק כנ"ל, האם יש לו ב' זכותים לירש הנכסים, מדין יורש שלו, ומדין הנחלת ריב"ב. וכן אי נימא דעושהו ליורש, יש לדון כנ"ל, אי רק נתוסף לו דין יורש, אבל לא פקע ממנו דין יורש הקודם, או דאפשר דדין יורש דריב"ב הוי קודם לדין יורש שלו, וממילא אין לו לירש בדין יורש שלו, ולכאורה ליכא נפק"מ בנידון זה.

15. משך חכמה על בראשית פרק מח פסוק א

(א) ויאמר ליוסף הנה אביך חולה כו' - הנה לא היה או האזהרה של לא יוכל לבכר (דברים כא, טז), אמנם בכ"ז היה אז דין בכורה כמו נחלות אחר מתן תורה והאבות עשו דבריהם על פי התורה אם לא מה שראו צורך גדול לפי הזמן. לכן הדין דמנחיל אדם את בניו לר' יוחנן בן ברוקה כמה שירצה שירבה לאחד וימעט לאחד (בבא בתרא קל) הוי רק כשהוא שכיב מרע לכן כשהיה חולה לקח מנשה ואפרים. והזמין הקב"ה דין מנשה ואפרים להראות כי לא מאהבת רחל או מפחיתות לאה העביר הבכורה מראובן ליוסף דהרי מנשה ואפרים הן מאם אחד ובכל זה וישם אפרים לפני מנשה, ודבר הנאמר ע"י נביא אינו יכול להשתנות מטובה (ה' יסודי התורה י-ד) לכן לא זכר יעקב מה שנאמר לך אתננה (פ' ויצא כח, יג) שכיון שההבטחה לעצמו יכול להשתנות, אבל לזרעו הרי נאמר ע"י נביא ואינו יכול להשתנות והוי כמוחזק ולכן יכול להנחיל לבניו. ומשום זה אמר נראה אלי בלזו כו' ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריו עולם והוי כמוחזק שכיון שאינו יכול להשתנות מפני החטא לכן יכול להנחיל את בניו דבראוי לו אמר ריב"ב דיכול להנחיל לבניו וכמו שפסקו האחרונים (ע' חדושי רע"א חו"מ רפא-א. נתיבות המשפט שם ס"ק ג) ודו"ק.

16. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קל עמוד א

ט] הא מלא יוכל לבכר נפקא - הרמ"ה [במשנה קכו: אות ו] והזקנים בעלי התוס' והספורנו [כי תצא כא - טז] מקשים איך העביר יעקב אבינו את הבכורה מראובן ונתנה לאפרים ומנשה, הרי כתוב לא יוכל לבכר. ובפשטות קושייתם שהוי מתנה על מה שכתוב בתורה. ולפי הרמב"ן בסה"מ יש בזה איסור לאו, וא"כ קשה איך יעקב עבר על הלאו.

עוד מקשה הרמ"ה איך יעקב נתן לנכדים במקום בנים, הרי אפ' בחלק פשיטות שמחני בו הנחלה דר' יוחנן בן ברוקה, זה רק לתת לבן בין הבנים ולא לתת לנכדים כשיש בנים. ואין לתרץ שיעקב נתן מתנה ליוסף ולא למנשה ואפרים, דאם הוי מתנה ליוסף קשה למה קאמר יעקב [ויחי מח - ז] ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם, כלומר שאר הבנים אשר תוליד יהיו כלולים במנשה ואפרים, ואם יעקב נתן מתנה ליוסף, אין הבדל בין אפרים ומנשה לשאר בניו, אלא ראייה שהוי מתנה למנשה ואפרים.

הזקנים בעלי התוס' והספורנו מתרצים כיון שראובן פשע ונהג שלא כהוגן, יכול יעקב להעביר ממנו, ומסיף הספורנו כעין הא דתנן [להלן קלג ב] אם לא היה נוהג כשורה זכור לטוב, וזה מרומז בפסוק בדברי הימים, ובחללו יצויעי אביו נתנה בכורתו ליוסף. כוונת הספורנו להא דתנן [קלג ב] הכותב נכסיו לאחרים והניח את בניו, אין רוח חכמים נוחה הימנו. רשב"ג אומר אם לא היו בניו נוהגים כשורה זכור לטוב. וקשה דאין הלכה כרשב"ג. עוד קשה דהתם מיירי במתנה מחיים, שיכולה לחול אלא שאין רוח חכמים נוחה הימנו, אבל כאן אינו יכול לבכר, ואם עבר וביכר אינו חל. וצ"ל שהספורנו לומד שיעקב נתן מתנה מחיים.

הרמ"ה רוצה בתחילה לתרץ שיעקב נתן מתנה מחיים. ודוחה דא"כ היה צריך קנין, ואף על פי שמתנת שכיב מרע קונה ללא קנין, ה"מ לאחר שתקינו חכמים שיקנה באמירה אבל מה"ת אינו קונה. ומתיר הרמ"ה שקודם מתן תורה שאני ונתנה תורה ונתחדשה הלכה. ומביא ראייה מיעקב שקנה מעשיו את הבכורה

אף על פי שהוי דבר שלא בא לעולם. וכ"כ הקה"ח [רעח - יג] בשם הריב"ש שלפני מ"ת דשלב"ל גמי קונה.

ואפשר להסתפק בכוונת הרמ"ה האם כוונתו שנשאר התירוץ שהוי מתנה מחיים, ומה שהקשה שלא עשה קנין, קודם מתן תורה שאני שא"צ קנין. או דכוונתו שהוי ירושה, ומה שהקשה שלא יוכל לבכר, קודם מ"ת שאני. ולפי ההסבר השני יהיה ראייה שהרמ"ה חולק על הרמב"ן, שלפי הרמב"ן שסובר שיש לאו לבכר, הדרה קושיה שהאבות קיימו כל התורה, ואיך יעקב עבר על לאו, אבל אם ליכא לאו מובן שהוי דין ממוני בדיני נחלות שאי אפשר לבכר, ולפני מ"ת לא היה קיים הדין.

הרמב"ן [אמור כד - י] כתב שהיה לאבות דיני ירושה של ישראל, ולפ"ז א"א לתרץ לענין דיני ירושה שקודם מ"ת שאני. הרמב"ן [עה"ת דברים כא - טז, הובא בקה"ח סימן רפא - ד] כתב הא דלא יוכל לבכר מיירי דוקא היכא שהבכור בחיים, אבל אם הבכור מת ובניו יורשים חלק בכורתו [כמש"כ הרשב"ם קטז: ד"ה ושהיה], אין איסור להעביר ממנו חלק בכורה. ומדייק כן מלשון הפסוק שכתוב על פני בן השנואה הבכור, משמע דוקא בחיי הבכור. הקה"ח מביא תשובת מהרי"ט שחולק על הרמב"ן.

התורה תמימה [בראשית סו"פ מח] מבאר שלכן היה יכול יעקב להעביר הבכורה מראובן כיון שהעברה היתה לענין חלוקת א"י וזה היה לאחר מות ראובן, ולכן הדגיש הפסוק בדברי הימים ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו לבני יוסף, ולא קאמר ליוסף משום שלא היתה העקירה בימי ראובן ליוסף אלא לאחר מותם בזמן חלוקה לבני יוסף.

=====

17. שערים מצויינים בהלכה

שם ע"ב תלמוד לומר לא יוכל לבכר. פי' דאינו יכול להעביר מן הבכור חלק בכורתו. וכ"כ הרמב"ם (נחלות פ"ו ה"ג) אם אמר על הבכור יירש כפשוט, או שאמר לא יירש פי שנים עם אחיו, לא אמר כלום, שנא' "לא יוכל לבכר". [ועי' ברש"ש שכתב, דלא מצא מפורש אם יוכל לקחת ממנו חלק פשיטותו, דלכאורה חלקו זה שוה לחלק אחיו, או אפשר מדכתיב "לתת לו פי שנים" משמע שלא יוכל לקחת ממנו פי שנים, או משום דמקשינן חלק הבכורה לחלק הפשוט [עי' בגמ' לעיל קכד.]. והנה נעלם ממנו דברי הב"ח (חומ"מ סי' רפא) שכתב מפורש, ודוקא חלק בכורתו, אבל חלק פשיטותו יכול להנחיל לכל מי שירצה, דבחלק הפשיטות כולן שוין.

18. תוספות מסכת בבא בתרא דף קל עמוד ב ד"ה תלמוד לומר

תלמוד לומר לא יוכל לבכר - וא"ת ולרבנן למה לי לא יוכל לבכר דמהי תיתי שיוכל לשנות חלק בכורה דאצטריך קרא למעוטי ולר' יוחנן בן ברוקה נמי למה לי ביום הנחילו דעל כרחך ליכא למימר דמקל וחומר ילפי' שלא יוכל לשנות חלק פשיטות דא"כ לישתוק מלא יוכל לבכר וממילא ידעינן שאין יכול לשנות לא חלק בכורה ולא חלק פשיטות משום דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה ואם כן ע"כ לא יבכר לא אצטריך אלא למעוטי חלק פשיטות ויש לומר דאי לאו לא יבכר הוה אמינא דיכול לשנות חלק בכורה משום דהורע כחו שאינו נוטל בראוי והשתא אצטריך שפיר ביום הנחילו לרבי יוחנן בן ברוקה דלא נילף חלק פשיטות בקל וחומר מחלק בכורה דאין יכול לשנות.

19. שו"ת הרשב"א חלק א סימן שלה:

... וקרוב אני לומר דלא אמרו אין למדין אלא במקום שאמרו הלכה כנגד הכלל האמור בגמרא. כגון שאמרו הלכה כפלוני איחיד במקום רבים ואי נמי הלכה כרבי אליעזר כנגד רבי יהושע וכיוצא בזה. אבל במקום שאינו כנגד הכלל המסור למה אין למדין. מיגרע גרע כשאמר הלכה דלעולם נאמר (אלו) [אנו] בהפך? והביאני לדעת זו מה שאני רואה דכל מקום שנאמר שם הלכה היינו כענין זה. דאיתן ארבע דריש פ' קמא דנדה בכולן נחלקו בהן רבי אליעזר ורבי יהושע. ולפיכך כשאמרו במשנה הלכה כרבי אליעזר הרי זה כנגד הכלל שמסרו בידנו דהלכה כרבי יהושע משום דרבי אליעזר שמותי הוא. וכן נמי בפרק יש נוחלין (ב"ב קל. ב.) בפלוגתא דרבי יוחנן בן ברוקה ורבנן בהאומר איש פלוני יירשני במקום בת. דאמר רבי זריקא אמר ר' יוחנן אמר רבי ינאי אמר רבי הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה. וסמכו בגמרא ענין לו תנו רבנן אין למדין הלכה לא מפי תלמוד. ולפיכך הוצרך רב יהודה משמיה דשמואל לפסוק בהדיא התם (שם ע"א) כרבי יוחנן בן ברוקה. דאלמא אי לאו דפסק שמואל הכין לא היינו למדין הלכה מפי מה שאמר רבי הלכה כר' יוחנן בן ברוקה. וטעמא דמלתא נמי כדאמרן. משום דאפליגא דידיה אדרבנן וקיימא לן דיחיד ורבים הלכה כרבים...

20. שערים מצויינים בהלכה

לא מפי למוד. פרשב"ם שאם לומד הרב דרך לימודו, ואמר מסתבר טעמו דפלוני חכם, אין תלמידיו למדין משם הלכה, דשמא אם יבא לידו מעשה ידקדק יותר כו'. ומכאן כתב בתשו' מהרי"ל (סי' עב) דיש לסמוך יותר על תשובות שהיו הוראה בשעת מעשה, מאותן שפסקו שלא בשעת מעשה, ומה"ט גרסינן כמ"פ בגמ' והלכה למעשה. ועי' בדברינו לעיל (קכט. ד"ה אי לאפוקי) מה שהבאנו בשם הנודע ביהודה. ועי' בדברינו לעיל (סה. ד"ה הלכתא) שהבאנו דברי תשו' הר"י מיגש (סי' קיד) ומובא בברכי יוסף (חור"מ סי' ח סק"ג) דאיש שראה הרכה תשובות הגאונים ופוסק עפ"י דבריהם, הוא יותר משובח מאותם המדמים להורות מן התלמוד, שפעמים רבות טועים בדמיונם.

21. רשב"ם בבא בתרא דף קל/ב

עד שיאמרו לו הלכה למעשה - דכיון ששאל ע"י מעשה ואינן יודעין בדבר אלא מה שהוא אומר להם אין לומר טעם חזו ביה דלא ידע ובמקום אחר אמרי' אין למדין הלכה מתוך משנה כגון זה שכתב במשנה והלכה כדבריו כגון הא דתנן ... ואי לאו דפסיק בגמרא הלכה כמותו לא סמכינן אפסק דמתניתין אבל בהלכות הפסוקות בדברי האמוראין ודאי סמכי' דכיון שפסקום וכתבום רב אשי ורבינא שהם סוף הוראה ודאי עלייהו סמכי' מצינו למדין היכא דפליג יחיד אצל רבים כי הני לא סמכי' אפסק הלכה של משנה אלא א"כ פוסק בגמ' אבל אפסק דגמ' סמכי' דכולהו הוו הלכה למעשה ... וכל שכן שיש לנו לסמוך על הלכות הכתובות בגמ' כמו שסידרן רב אשי דהא קיימא לן בבבא מציעא (דף פו) רב אשי ורבינא סוף הוראה ולמי נשאל עוד בשעת מעשה אם לא נסמוך על ההלכות הפסוקות בגמ' כמו שסדרן רב אשי דקתני עד שיאמר לו הלכה למעשה הא אין אדם רשאי לחדש דבר מעתה אלא ודאי ...

22. ברכת אברהם

רד"ה עד שיאמרו וכו' ובמקו"א אמרו אין למדין הלכה מתוך משנה כגון זה שכתב במשנה והלכה כדבריו

וכו', וז"ע מה הא' דקי"ל זכ"מ דהלכה כסתם משנה, זע"כ דרבי וזית דינו פסקו כן ומסקנתם הלכה למעשה סתם זמשנה, וא"כ גם מש"כ והלכה כדבריו כן הוא, וזה גופיה סתם משנה היא דהלכה כפלוני וזנמוק"י כ' דיתכן דזה דברי יחיד, וז"ע כנ"ל, וז"ל דכל שנשנה סתם זלי שם כלל, היינו מסקנת בית דינו של ר' להלכה, אבל מה שנכתב עם שם של חנא מסויים, גם מה שנאמר הלכה כמותו אינו כלל כלל דסתם משנה אלא זה שמסר שיטתו הוסיף כן.

23. ספר יד מלאכי - כללי המם - אות תכג

ומעתה אני בעניי לא ידענא איך הר"ב כנה"ג בכללי השיירי שלו כלל ל"ב ומהרא"י בהגהות שיערי דורא שער ל"ד הוכיחו מכאן דאמרינן מעשה רב אפילו ביחיד אצל רבים דליתא לפי דעתי הקלושה וגם על מהרש"ל ז"ל אני תמיה דבפרק גיד הנשה סי' כ"ח הביא דברי מהרא"י ומשתק שתיק לה ואיהו איפכא תני בפ"ק דביצה סי' מ"ב האמור אחת למעלה:

24. חדושי הר"ן על בבא בתרא דף קל/ב

ואי לא הדרנא ב', פ' דוקא אי הך פירכא בטועה בדבר משנה הא בשקול הדעת הא קי"ל קם דינא ואינו חוזר, ומדאמרי' לאחר מיתה לא מקרעת קרעוניה, ש"מ דאפי' כה"ג חייב תלמיד לכבודו של רבו שלא יסתור את דבריו באותו דין עצמו אע"ג דמדינא חוזר, ומיהו דוקא בההוא פסקא דדינא גופיה אבל אם בא מעשה אחר לידו אע"פ שהוא שוה לו ממש יכול הוא לדון כמו שנראה בעיניו דאין לו לדיין אלא מה שענינו רואות, וכן כתב הרא"ה ז"ל:

25. דף על הדף מסכת בבא בתרא דף קל עמוד ב

בגמ': א"ל רבא לרב פפא ולר"ה בר"י דרב יהושע כי אתא פסקא דדינא ידידי לקמיכו כו' כו' דאין לדיין אלא מה שענינו רואות. בשו"ת חתם סופר (חו"ס סי' נ') הקשה סתירה, דבראש השנה (כ"ה ע"א) במעשה דרבן גמליא' ור' יהושע איתא שם: אם באנו לדון אחר ב"ד של ר"ג צריכין אנו לדון אחר כל ב"ד כו', משמע שם שאין דנין כלל אחר פסקו של ב"ד. ואילו הכא אמר רבא דלא יעשו על פי פסקו אם אינו מובן להם.

ותירץ דהא דהכא איירי כשמבינים טעמו של הדיין, רק שיש להם קשיא ופירכא על דבריו, בזה אמרינן דאין לדיין אלא מה שענינו רואות, ולא יעשה כפסקו של ב"ד הקודם. אבל היכי דאינו מובן טעמו של הדיין ההוא, וכמו אצל רבן גמליא' ששאלו וכי אפשר אשה שילדה וכריסה בין שיני', ורבן גמליאל קיבל העדים וקידש את החודש, בזה אין להרהר אחריו, דודאי כדין עשה, וכמו שה' כך שם באמת, שרבן גמליאל קיבל שפעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה.

26. שעורי ר' דוד מסכת בבא בתרא דף קל עמוד ב

(תרל) אי שייך דטרופה תחזור לכשרותה

גמ' שהרי חותכה מכאן ומתה, חותכה מכאן וחיתה וכו'. והיינו דאם חתכה בצומת הגידין, הו"ל טרפה ותמות, ואם יחתוך למעלה מצומת הגידין, כשרה ותחיה (עיין רשב"ם). וכבר דנו בזה, היכא דחתך למטה [ונטרפה], ואח"כ חזר וחתך למעלה, האם נתכשרה עי"ז, דהרי אם לכתחילה היה חותך למעלה, היתה כשרה, וא"כ לכאורה אף אם חתך אח"כ למעלה, ג"כ תהא כשרה, ונמצא דטרפה חוזרת להיות כשרה...

27. אילת השחר מסכת בבא בתרא דף קל עמוד ב

ומה דקאמר שהרי חותכה מכאן וחי' ומכאן ומתה יש בזה שני ביאורים, דהנה ברא"ש (חולין פ' בהמה המקשה סי' ז') הביא דשיטת הרמב"ן דאפי' אחרי שנחתכה בצומת הגידין אם יחתוך הרגל למעלה מזה תתכשר, ואף על פי שכבר יש בה חולי שתמות הרי היא רק כמסוכנת כיון דאין בה חולי באבר האוסרה, נמצא דמה דקאמר חותכה מכאן וחי' וכו', הוא גם אחרי שכבר נחתכה באופן שתמות, והרא"ש חולק דכיון שכבר נכנס בה חולי הטרפות

אין לה תקנה בתוספת כאב [כן גרס במעדני יום טוב], ולדבריו מה דקאמר שהרי חותכה מכאן וכו' זה רק לפני שנחתכה באופן שתמות.

ולהרמב"ן חזינן דמה דיש אפשרות לטהרה ע"י שיחתוך לא הוי כאם יש אפשרות לרפא ע"י סממנין דאז הא היא כשרה, וגם אחרי שחתכו רגליה למעלה מצומת הגידין אף על פי שלא תחי, מ"מ האבר שבו הי' המחלה כבר לא תחי, לכן היא כשרה.

והנה בין להרמב"ן ובין להרא"ש לא איכפת להם מה דאיך אפשר שאחרי שנאסרה תחי' כשרה עפ"י דין, אלא דלהרמב"ן כשרה באמת אף על פי דכבר נאסרה, ולהרא"ש ס"ל דלא תחי' ונשארה בחוליה גם אחרי שהורידו האבר שבו החולי, ועמש"כ באילה"ש ב"ק (דף מ"ז א') להקשות מהא דמשמע דהי' שייך לאסור העובר של הטריפה אף על פי דהא העובר יחי' ולא יזיק לו מה שהי' במעי הטריפה.

1. ברכת אברהם

(ג) ועיקר המחלוקת אם מנחיל ע"י אמירה או ע"י שטר לכאור' תלוי במה שחקרו האחרונים אם דין דריצ"צ הוא דין ירושה או דין מתנה, דמתנה זריכה הקנאה משא"כ ירושה חלה ממילא, אלא דהוא קובע למי רצונו שירש וזה נקרא מנחיל את בניו וסגי בזה באמירה. ולכאור' תולה בזה ג"כ מה דמספק"ל לק"ש (תל"ג) אם חלה ההנחלה גם בע"כ דבן, דירושה חלה בע"כ משא"כ מתנה.

ובקובץ שיעורים (תל"ד) הביא בזה מחלוקת ראשונים, דלר"ן הוה דין ירושה ולתוס' הרא"ש הוה דין מתנה, ותולה בזה מש"כ מהר"ם או"ז (רל"ז) דהמנחיל לבן ומת הבן בחי' אב, כשימות האב יורש בן הבן במקום אביו ע"י דין משמוש, ע"ש, ופשוט דל"ש לקנות מתנה אחר המיתה ול"ש זה אלא"כ דהוה דין ירושה. ועיין בר"ן בשמ"ק בסוגיין שכתב דאיי"צ קנין להנחיל שהמורה נחנה רשות לאב להנחיל למי שירצה, ועי"ז הוה כאילו שאין לו אלא אותו הבן, וסגי בדבור. ועיין בקצוה"ח (קכ"ה סק"ה) דיכול להנחיל בקבר, דכמו שירש אחר מיתתו ה"ה אפשר להנחיל לו, ולשיטתו דהכל דין ירושה וחל ע"י המנוי.

2. דף על הדף מסכת בבא בתרא דף קל עמוד א

במשנה: האומר איש פלוני יירשני במקום שיש בת וכו' לא אמר כלום שהתנה על מה שכתוב בתורה, ר' יוחנן בן ברוקה אומר וכו'. ... ומיהו תנו (קל"ג ע"ב): הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו, מה שעשה עשוי, אלא אין רוח חכמים נוחה הימנו ע"כ. והנה נחלקו הפוסקים, כמה יש לאדם ליתן לבניו, כדי להינצל מהא דאין רוח חכמים נוחה הימנו.

והנה בדברי הריב"ש בשו"ת (סי' קסח) נראה דס"ל שמנהגי שיור נתינה כלשהי לבניו על מנת שתהא רוח חכמים נוחה הימנו ע"ש. וכן הביא בקצוה"ח (סי' רפ"ב ס"ק א') בשם תשו' התשב"ץ (ח"ג סי' קמז) ע"ש.

אכן החתם סופר בשו"ת (חו"מ סי' קנא) חולק על התשב"ץ וסובר דשיור של אפילו מחצית נכסיו אינו מהני להצילו מתרעומת חכמים. ומביא ראיות מכתובות (דף נ"ג ע"א) בעובדא דרב פפא וב"ב שם דאין האיסור לכותב דוקא כל נכסיו, אלא אפילו חלק מנכסיו אין להפקיע מבניו ע"ש.

וראה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' קלה) שהביא מהרבה פוסקים דס"ל דהיכא דשייר לבניו אין בו משום אין רוח חכמים וכו', ודכ"כ בס' נחלת שבעה דמש"ה כותבים בשטר חצי זכר חוץ מספריו וקרקעות משום שאין להעביר נחלה (אלא שהקשה ע"ז דא"כ גם במטלטלין שייך טעם זה) דע"י שמשירים ספריו וקרקעות ליכא משום מעביר אחסנתא ע"ש.